

kopinaté, na okraji úzce bíle lemované, brvité, zdělí květních stopek. Kališní cípy nezřetelné; korunní lístky obsrdčité, 1,0–1,5 mm dl., bílé nebo narůžovělé. Merikarpia 2,5–4,0 mm dl., světle hnědá. VII–IX. Hkf.

2n = 22 (ČR: 13. Rožd. pah., 66. Hornosáz. pah.)

Poznámka: Od podobného druhu *Silaum silaus* se odlišuje bíle špičatými listovými úkrojky a křídlatě hranatými plody. Poněkud podobný je též druhu *Peucedanum palusire* (cf. FÖRSTER Gött. Florist. Rundbr. 6:73–74).

Ekologie a cenologie: Vlhké až zbahnělé louky nebo jiná vlhčí stanoviště se silně kolísající hladinou podzemní vody, někdy také sušší travinné porosty a křoviny. Půdy písčité, jílovité až rašelinné, většinou na kyselých podkladech. Je diagnostickým druhem svazu *Molinion*, též ve společenstvech svazu *Betulion pubescentis* a třídy *Nardo-Callunetea*. Jeho částečné ohrožení je spojené s regulačními úpravami toků a s postupným odvodňováním stanovišť.

Rozšíření v ČR: Vyskytuje se roztroušeně v celém území od planárního po submontánní stu-

peň; v oreofytiku vzácně (max.: Javorník na Šumavě, ca 900 m).

T: ve všech fyt. o. – M: 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 24. Hor. Pooří, 25. Krušn. podh., 26. Čes. les, 27. Tachov. bráz., 28. Těp. vrchy, 29. Doup. vrchy, 30. Jesen.-rak. ploš., 31. Plz., pah., 32. Křivokl., 33. Branž. hv., 34. Plán. hřeb. (sv. část), 35d. Břez. Podbrd. (roztr.), 36. Horaž. pah., 37. Šum.-novohr. podh. (dosti hojně), 38. Bud. pán., 39. Třeboň. pán., 40. Jihočes. pah., 41. Stř. Povlt., 42. Votic. pah., 45. Verneř. střed., 46b. Kaň. Labe, 48. Luž. kotl., 49. Frýdl. pah., 50. Luž. hory (Luž), 51. Polom. hory (Borek), 52. Ral.-bez. tab., 53. Podješ., 55. Čes. ráj, 56. Podkrk., 58. Sud. mezih., 59. Orl. podh., 62. Litomyš. pán., 63. Českomor. mezih., 64. Řičan. ploš., 65. Kutnoh. pah., 66. Hornosáz. pah., 67. Českomor. vrch., 69. Želez. hory, 70. Mor. kras, 71. Drah. vrch. (zvl. v jz. části okresu), 72. Zábř.-unič. úv., 73. Hanuš. rychleb. vrch., 74. Slez. pah., 75. Jes. podh. (vz.), 76. Mor. brána, 77+78+79+80+81+82. Moravskokarp. okr., 83. Ostr. pán. (roztr.), 84. Podbesk. pah. – O: 88c. Javorník, 91. Žďár. vrchy, 92. Jíz. hory, 93. Krk. (vz.), 95. Orl. hory, 96+97+98. Vých. Sud., 99a. Radh. Besk. (Staré Hamry; Trojanovice).

Celkové rozšíření: V Evropě souvisle od Pyrenejského poloostrova až po Ural a k jihu do s. Itálie, s. část Balkánského poloostrova a odtud přes Ukrajinu do stf. Povolží; na sever po j. Skandinávii a Pobaltí; zavlčen do Severní Ameriky. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:316; HULTÉN NE 1986:708.

37. *Cnidium* CUSSON – jarva *)

Cnidium CUSSON Mém. Soc. Roy. Méd. 1782–1783:280, 1787. – Syn.: *Seseli* L. Sp. Pl. 259, 1753 p. p. min. – *Selinum* L. Sp. Pl., ed. 2, 350, 1762 p. p. min. – *Kadenia* LAVROVA et TIKHOM. Bjull. Moskov. Obšč. Ispyt. Prir., sect. biol., 91/2:93, 1986.

Lit.: BALÁTOVÁ-TULÁČKOVÁ E. (1965): *Cnidium venosi*, ein neuer Molinietalia-Verband. Vorläufige Mitteilung. Biológia, Bratislava, 20: 294–296. – LEUTE G. H. (1971): Untersuchungen über den Verwandtschaftskreis der Gattung *Ligusticum* L. (Umbelliferae). II. Ann. Naturhist. Mus. Wien 74:457–519. – PIMENOV M. G., TICHOMIROV V. N. et LAVROVA T. V. (1986): Revizija roda *Cnidium* Cuss. ex Jussieu (Umbelliferae – Apioideae). Bjull. Moskov. Obšč. Ispyt. Prir., sect. biol., 91/2:90–98. – GRULICH V. et CHYTRÝ M. (1993): Botanische Untersuchungen im Nationalpark Podyjí (Thayatal) und im grenznahen Österreich. Verh. Zool.-Bot. Ges. Österr. 130:1–31.

Vytrvalé, mimo naše území i jednoleté byliny. Lodyhy chudě větvené. Listy 2–4× zpeřené nebo peřenosečné, s úkrojky posledního řádu zpravidla kopinatými až čárkovitými. Okolíky složené, bohaté, husté, mírně vypouklé; obal zpravidla chybí, obalíčky přítomny v podobě štětinovitých listenů. Květy oboupohlavné nebo v okolíku přimíšený květy samčí; kalich nezřetelný; korunní lístky bílé nebo narůžovělé, obvejčité, na vrchole vykrojené; čnělky rozestálé, delší než stylopodium. Dvounažky vejcovité, z boku poněkud smáčklé, na průřezu téměř 6hranné; karpofor až k bázi rozdělený; merikarpia s 5 přibližně stejně vyvinutými žebry; sekreční kanálky na hřbetní straně valekulární, někdy vyvinuty i sekundární intrajugální, na komisurální straně 2–4. – Asi 20 druhů v Evropě a Asii až po Japonsko.

- 1a Lodyhy duté; listové úkrojky 1. řádu přisedlé, úkrojky posledního řádu čárkovité; plody 2–3 mm dl. 1. *C. dubium*
 b Lodyhy plné; lístky 1. řádu řapíčkaté, úkrojky posledního řádu kopinaté; plody 3–4 mm dl. 2. *C. silaifolium*

1. *Cnidium dubium* (SCHKUHR) THELL. – jarva žilnatá Tab. 82/1

Cnidium dubium (SCHKUHR) THELLUNG in HEGI Ill. Fl. Mittel-Eur. 5/2:1305, 1926. – Syn.: *Seseli dubium* SCHKUHR Bot. Handb. 1:217, 1791. – *Seseli venosum* HOFFM. Fl. Germ. 3:44,

1800. – *Cnidium venosum* (HOFFM.) KOCH Nova Acta Acad. Leop. Carol. 12/1:109, 1824. – *Selinum dubium* (SCHKUHR) LEUTE Ann. Naturhist. Mus. Wien 74:501, 1971. – *Kadenia dubia* (SCHKUHR) LAVROVA et TIKHOM. Bjull. Moskov. Obšč. Ispyt. Prir., sect. biol., 91/2:93, 1986.

*) Zpracoval V. Grulich

Exsikáty: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 116. – Fl. Rom. Exs., no 3353. – Gerb. Fl. SSSR, no 5286. – Herb. Fl. Ross., no 1617. – SCHULTZ Herb. Norm., no 280.

Poznámka: V poslední době se v souvislosti s taxonomicou revizí rodového pojetí objevují rozmanité názory na klasifikaci tohoto druhu. Jednou z variant je vyčlenění *Cnidium dubium*, spolu s příbuzným východoasijským druhem *C. salinum* TURCZ. do rodu *Kadenia*, jak navrhuji PIMENOV, TIKHOMIROV et LAVROVA (1986).

Dvouleté nebo vytrvalé byliny s krátkým, výběžkatým oddenkem, na vrcholu bez čupřiny nebo jen slabě čupřinatým. Lodyha 30–80(–100) cm vys., přímá, oblá, nahoře jemně rýhovaná, dutá, lysá, oddáleně olistěná, v hor. polovině zpravidla chudě větvená, postranní větve přímo odstálé. Listy 2–3× peřenosečné, šedozelené, dol. listy tenče řapíkaté, za květu zpravidla odumřelé, lodyžní listy s dlouhou pochvou a nanejvýš krátkým řapíkem; čepel v obrysu podlouhlá; úkrojky 1. řádu přisedlé, úkrojky posledního řádu přisedlé, čárkovité, na okraji podvinuté a jemně pilovité, s bělavou špičkou, na spodní straně se zřetelně vyniklou žilnatinou; pochvy nafouklé, nahoře protažené v ouška, u hor. listů objímající lodyhu. Okolíky husté, s 20–30 okolíčky, za odkvětu staženými; obal chybí nebo pouze z několika listenů; stopky okolíček úzce křídlaté hranaté, pýřité; listeny obalíčku četné, šídlovité, drsné, zelené. Květy velmi drobné; kalich nezřetelný; korunní lístky eliptické nebo vejčité, asi 1 mm dl., bílé, na vrcholu vykrojené, s šir. uťatými cípy. Dvounažky ostré chuti, oblé, 2–3 mm dl., asi tak dlouhé jako plodní stopka; merikarpia na průřezu polokruhovitá, na hřbetě s 3 trojúhelníkovitými žebry, okrajová žebra obdobného tvaru, merikarpia přirostlá k polovinám karpoforu; stylopodium kuželovité. VII–IX. Hkf.

2n = 22 (ČR: 13c. Bakov. kotl., 18a. Dyj.-svr. úv., 21b. Hornomor. úv.)

Ekologie a cenologie: Vlhké, na jaře zaplavované louky, vzácněji prameniště, světlé doubravy nebo bažinné olšiny. Zpravidla na těžších, minerálně dobře zásobených půdách, výjimečně roste i na písčích. Dává přednost slunným stanovištím, pouze výjimečně roste v zástínu lesa. Na většině lokalit ve společenstvech svazu *Cnidion venosi*, jehož je diagnostickým druhem (v současné době se v dolním Podyjí nejčastěji vyskytuje v asociaci *Gratiolo officinalis-Caricetum praecocis-suzae* BALÁTOVÁ-TULÁČKOVÁ 1966), řidčeji vstupuje i do společenstev svazů *Molinion*, výjimečně i *Alnion glutinosae* a *Quercion pubescenti-petraeae*.

Rozšíření v ČR: Převážně v termofytiku na j. a stř. Moravě v širokých nivách řek Dyje a Moravy, v Čechách především v nivě Labe ve v. a jv. Polabí, velmi vz. i v Podkrušnohoří. Mimo široké nivy řek se vyskytuje v oblasti lesa Dúbrava u Hodonína a v okolí Znojma a Moravského Krumlova. Do mezofytika zasahuje pouze ojediněle na jv. Moravě v Bílých Karpatech, nedávno byla zjištěna i na několika lokalitách na jz. Moravě mezi Moravskými Budějovicemi a Znojmem, ve Slezsku a v okolí Prahy. Výskyt v ČR leží na jz. hranici areálu. Lokality leží převážně v planárním stupni, ojediněle zasahuje až do stupně suprakolinního (max.: Podmyče a Nový rybník u Moravských Budějovic, 450 m).

T: 2a. Žatec. Poohří (mezi obcemi Černovice a Spořice), 3. Podkruš. pán. (v minulosti více lokalit, nyní vesměs †), 11a. Všet. Pol. (Kly; Všetaty), 11b. Poděb. Pol. (vz.), 12. Dol. Pojiz. (Kosmonosy), 13a. Rožd. tab. (roztr.), 13c. Bakov. kotl. (mezi obcemi Úhelnice a Husí Lhota), 14a. Bydž. pán. (Velký Borek), 15c. Pard. Pol. (roztr.), 16. Znoj.-brn. pah. (Krumlovský les u Jezeřan-Maršovic; Výrovce; Popice u Znojma), 18a. Dyj.-svr. úv. (dosti hojně), 18b. Dolnomor. úv. (roztr.), 21b. Hornomor. úv. (roztr.). – M: 64a. Průh. ploš. (Praha-Újezd nad Lesy; Praha-Hrnčíře), 68. Mor. podh. Vysoč. (vz. v j. části), 67. Českomor. vrch. (Nový rybník u Moravských Budějovic), 74a. Vidn.-osobl. pah. (Vidnava), 78. B. Karp. les. (Javorník; Vápenky).

Další lokalita ve fyt. o. 67. Českomor. vrch. u Hor u Předína, kterou uvádějí BALÁTOVÁ-TULÁČKOVÁ et ONDRAČKOVÁ (Přírod. Sborn. Západomor. Muz. Třebíč 19:59–86, 1993), nebyla doložena herbářovou položkou. Vegetace, která zde byla pozorována, se svým charakterem vymyká nárokům druhu na jz. Moravě; protože stanoviště bylo destruováno a není již možné nálezkou potvrdit, údaj je nutné považovat za sporný.

Celkové rozšíření: Roste ve stř. a v. Evropě, nejdále na západ proniká do v. části Francie, řada lokalit se nachází v Německu (jako zplanělá je udávána z bavorské části Šumavy poblíž našich hranic), v Polsku, ČR, Rakousku, na Slovensku a v s. části Maďarska, v s. a stř. Rumunsku, dále se vyskytuje v Dánsku, j. Švédsku a pobaltských státech, na sever po ostrov Saaremaa, na Ukrajině a v Bělorusku, v Rusku v širokém pruhu od Petrohradu až po j. Sibiř do Zabajkalí. – Mapy: STERNER in HEGI Ill. Fl. Mittel-Eur. 5/2:1307, 1926; MEUSEL et al. 1978:316; HULTÉN NE 1986:708.

Poznámka: Praktickým problémem jsou časté záměny s habituálně podobným seselem ročním (*Seseli annuum* L.). Oba druhy mají sice odlišné ekologické nároky: sesel roční roste zpravidla na suchých stanovištích, jako jsou stepní stráně a suché pastviny, zatímco jarva žilnatá je zpravidla vázána na zaplavované nivní louky, ale v některých oblastech byly oba druhy pozorovány v těsné blízkosti, např. v okolí písčitých vyvýšenin (tzv. hrůdů) v nivě Dyje, v lese Dúbrava u Hodonína a v Bílých Karpatech. Pro jejich spolehlivé rozlišování je možno použít následující klíč:

- a) Lodyhy poněkud křivolaké, měkké, lysé, zpravidla celé zelené, jednoduché nebo chudě větvené; listeny obalíčku

Tab. 82: 1 *Cnidium dubium*, 1a – báze lodyhy s listem, 1b – plod, 1c – plod z boku. – 2 *Conioselinum tataricum*, 2a – květ, 2b – plod, 2c – příčný řez plůdkem.

- šídlovité, zelené, bez zřetelného lemu; merikarpia mezi žebry hladká *Cnidium dubium*
 b) Lodyhy přímé, tuhé, jemně pýřitě drsné, často červeně naběhlé, v hor. části zpravidla bohatě prutnatě větvené; listeny obalíčku kopinaté, bíle lemované; merikarpia mezi žebry papilnatá *Seseli annuum*

2. *Cnidium silaifolium* (JACO.) SIMK. – jarva kromáčolistá

Cnidium silaifolium (JACQUIN) SIMONKAI Enum. Fl. Transsilv. 259, 1886. – Syn.: *Laserpitium silaifolium* JACO. Fl. Austr. 5:52, 1778. – *Cnidium apioides* (LAM.) SPRENGEL Pl. Umbell. Prodr. 40, 1813.

Exsikáty: Extra fines: DÖRFLER Fl. Graeca, no 236. – RIGO Iter Ital., no 535.

Vytrvalé byliny s čupřinatým, vícehlavým oddenkem. Lodyha přímá, 40–100 cm vys., rýhovaná, plná, lysá, v hor. 1/2 chudě větvená. Přízemní listy řapíkaté, lodyžní listy na pochvách přisedlé, v obrysu trojúhelníkovité, 2–4× zpeřené; lístky dl. řapíkaté; úkrojky posledního řádu čárkovité až obkopinaté, na okraji drsné, na vr-

chole osinkatě zašpičatělé; pochvy s nezřetelnými oušky. Okolíky 5–8 cm v průměru, složené z (20–)30–40 okolíčků; obal někdy vyvinut v podobě 1–8 šídlovitých listenů, stopky okolíčků na hranách drsné, listeny obalíčku četné, šídlovité. Kališní lístky zakrnělé; korunní lístky, asi 1,5 mm dl., na vrchole hluboce a ostře vykrojené, bílé. Dvounažky šir. vejcovité, 3–4 mm dl., jemně hrbokaté; merikarpia na hřbetě s 3 a na okraji s dvěma úzce křídlatými žebry; stylopodium kuželovité. VII–VIII. Hkf.

$2n = 22$ (extra fines)

Na území ČR byla poprvé zjištěna v roce 1893 v Praze na Petříně (v křovinách poblíž hospody Nebozízek) jako zavlečená. Udržovala se zde několik let, ale již ve 30. letech 20. stol. byla hledána marně. Pochází z j. a jv. Evropy, na sever zasahuje nejdále do Rumunska, Slovinska a j. části Švýcarska, dále se vyskytuje v horách Malé Asie. Jako zplanelá je uváděna z Bavorska. – Mapy: LEUTE 1971:501.

38. *Conioselinum* HOFFM. – šabřina *)

Conioselinum FISCHER ex G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 180, 1814.

Lit.: ŠTERNBERG K. (1833): Gednánj Společnost vlastenského Museum v Čechách III. Řeč presidenta, hraběte Kašpara ze Šternberka, mluvená ve hlawnjm shromáždění společnosti národního Museum dne 10ho dubna 1833. Čas. Čes. Mus. 7:426–433. – NIESSL G. (1865): Floristische Notizen. Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 3/1864:85–88. – WINKLER A. (1889): *Conioselinum tataricum* Fischer und *Acanthus longifolius* Host in ihrem Jugendzustande. Abh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg 31:97–100. – VIERHAPPER F. (1911–1912): *Conioselinum tataricum*, neu für die Flora der Alpen. Österr. Bot. Z. 61 (1911):1–10, 97–108, 139–146, 187–194, 228–236, 264–273, 341–347, 395–402, 435–441, 478–486; 62 (1912):22–29, 66–73. – DOMIN K. (1926): Rozšíření *Conioselinum tataricum* Fischer v Tatrách. Věda Přír. 7:90–91. – MALÁRIKOVÁ M. (1981): *Conioselinum tataricum* Hoffm. v Západních Tatrách. Biológia, Bratislava, 36: 557–558. – KÜHN F. (1989): Šabřina horská (*Conioselinum vaginatum*) se již nepěstuje. Sborn. Vys. Šk. Zeměd. Brno, Spisy fak. agron. 37:87–92. – BERNÁTOVÁ D. et al. (1994): Poznámky k rozšíření, ekologii a fytoecologii *Conioselinum tataricum* Hoffm. na Slovensku. Bull. Slov. Bot. Spoloč. 16:54–58. – KLIMENT J., BERNÁTOVÁ D. et OBUCH J. (1994): On the cenology of *Conioselinum tataricum* Hoffm. in Slovakia. Biológia, Bratislava, 49:13–18.

Vytrvalé, lysé byliny. Listy 2–3× zpeřené, horní s nafouklou pochvou. Kalich nezřetelný; korunní lístky šir. obvejčité, s vrcholem do květu zahnutým, bělavé; stylopodium krátce kuželovité až téměř ploché, čnělky ven vykloněné, delší než stylopodium. Dvounažky elipsoidní, ze hřbetu zploštělé, karpofor volný, štětinovitý, k bázi rozdělený; merikarpia s 5 hlavními žebry, hřbetní 3 žebra s méně výraznými křídly, okrajová 2 žebra výrazněji křídlatá, přiložená k postranním křídům druhé nažky, vedlejší žebra nevyvinutá; sekreční kanálky po 1–4 pod rýhami, v počtu 4–8 na komisurální straně. – Asi 12 druhů, především v horách a v chladnějších oblastech Eurasie a Severní Ameriky. – Protandr. Entomogam. Anemochor.

1. *Conioselinum tataricum* HOFFM. – šabřina tatarská Tab. 82/2

Conioselinum tataricum FISCHER ex G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell., ed. 2, 185, 1816. – Syn.: *Ligusticum vaginatum* SPRENGEL Pugill. 2:57, 1815, nom. illeg., p. p. (excl. syn. *Athamanta condensata* L.). – *Angelica chaerophyllea* LOTTERMOSER in EYSENHARDT Diss. Inaug. De Accur. Pl. Compar. 12, 1823. – *Conioselinum fischeri* W. et GR. Fl. Siles. 1:266, 1827. – *C. vaginatum* (SPRENGEL) THELL. in HEGI III. Fl. Mittel-Eur. 5/2: 1329, 1926.

*) Zpracoval B. Slavík

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 627. – Extra fines: Eston. Pl., no 77. – Fl. Rom. Exs., no 983. – SCHULTZ Herb. Norm., no 1575.

Vytrvalé, lysé byliny. Oddenek dřevnatý, šikmo v zemi rostoucí, dl. kořenující. Lodyha přímá, 40–120 cm vys., oblá, jemně rýhovaná, dutá, nahoře řídko větvená, sivě ojněná, často dole nafialovělá. Dolní lodyžní listy šir. trojúhelníkovité, dl. řapíkaté, s řapíky dole rozšířenými v poloobjíma-